

Posudek oponenta disertační práce Mgr. Pavla Bandoucha

“Apoštolští nunciové v Praze v počátečním období vlády Rudolfa II. a jejich význam pro společnost zemí Koruny české (1578–1594)”

předkládané v roce 2024 na Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy

I. Stručná charakteristika práce

Předkládaná disertační práce se zabývá problematikou papežských nunciatur v období raného novověku. Jde o téma, které je poměrně tradičně předmětem výzkumu českých historiků, které v posledním období bylo metodologicky pojato zcela novým způsobem a bylo začleněno do děleného kolektivního výzkumu.

Uvedené téma se obvykle opírá o pečlivě provedené odborné edice diplomatické korespondence nunciů, které poté umožňují zajímavé tematizace, interpretace a kontextualizace. Pokud bychom měli jmenovat alespoň některé historiky, kteří se výzkumu raně novověkých papežských nunciů věnovali, lze uvést alespoň jména Pavla Balcárka, Tomáše Parmy a Tomáše Černušáka. Předkládaná disertační práce se tedy řadí do výzkumu, který je členěn podle jednotlivých nunciů a při jehož realizaci obvykle jednotliví badatelé zpracovávají jejich činnost samostatně, tématická a metodologická jednota a primární či sekundární koordinace nicméně z dané látky činí rozsáhlý a mnohovrstevnatý kolektivní výzkum.

Jak uvádí sám autor, předkládaná disertační práce se zabývá působením apoštolských nunciů na dvoře Rudolfa II. v letech 1578–1594. Zaměřuje se především na to, jaký měli nunciové v tomto kontextu reálný vliv, jaké byly jejich požadavky a jejich mentalita. Poté, co je představen dosavadní stav bádání a motivace volby tématu, jsou nejprve uvedeny životopisy jednotlivých nunciů, se zvláštním zřetelem právě k jejich misi na rudolfinském dvoře. Hlavním pramenem pro jejich zpracování byla korespondence mezi Římem a jednotlivými nunciemi.

Předkládaná disertační práce se skládá ze čtyř základních částí. První z nich je rozbor stavu bádání, tedy přehled dosavadní literatury, který v autorově pojetí přechází do volnějších úvah nejen o roli nunciů, o roli dobového papežství i císařství a císařského dvora, ale také o postavení katolické církve v době reformace a protireformace, v době nábožensko-politických sporů a častých nábožensko-politických konverzí. Druhou část práce tvoří chronologicky řazené medailony jednotlivých papežských nunciů působících na dvoře císaře Rudolfa II. (Orazio Malaspina, Ottavio Santacroce, Giovanni Francesco Bonomi, Germanico Malaspina, Filippo Sega, Antonio Puteo, Alfonso Visconti, Camillo Caetani, Cesare

Speciano). Jak je ze soupisu jejich jmen patrné, jde o celou řadu osobností, a právě osobnostní rozměr jednotlivých nunciů se Pavel Bandouch ve svém přehledu pokusil vystihnout. A hned je potřeba konstatovat, že se mu to podařilo bravurním způsobem, takže uvedená část práce nezůstává pouze chronologicky řazeným katalogem, nýbrž odpovídá na implicitně položenou otázku po vztahu mezi obecnými dobovými historickými procesy a rolí jednotlivých individuálních postav. Autor předkládané práce v jednotlivých medailonech vykazuje důslednost a disciplínu při řazení jednotlivých segmentů, což v důsledku znamená, že je možno jednotlivé osobnosti a jejich působení v úřadu nuncia komparovat a získat nezanedbatelné výsledky. Třetí část disertace pak tvoří analýza některých specifických fenoménů spojených s působením nunciů u císařského dvora, a to přímo i nepřímo, uveďme alespoň otázku po vztahu církevní a světské moci, historický vývoj dvojevěří v českých zemích či širší otázky po roli nunciů. Poslední, čtvrtou část, resp. přílohu disertace potom tvoří pramenná edice tří spisů, sepsaných papežskými nuncií: Relace Giovanni Franceska Bonomiho o Moravě a Slezsku a relace Antonio Possevino nunciu ve Štýrském Hradci a Dialogo di Monsignor Malaspina Sopra lo Stato Spirituale e Politico Dell'Impero e delle Provincie Infette D'Eresie.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Kolega Pavel Bandouch předkládá rozsáhlou práci, která se pokouší o vícevrstevnaté zaznamenání působení papežských nunciů na dvoře císaře Rudolfa II. v Praze. Jde o pramennou práci, zasazenou do současného rozsáhlého projektu edice pramenů k působení papežských nunciů u Svaté říše římské v období raného novověku. Práce charakterizuje osobnosti jednotlivých nunciů v dané době a pokouší se jejich působení zasadit do dobového dění v katolické církvi (vrcholící reformace a nastupující protireformace, rekatolizace, konfesionalizace) i ve vztahu ke státu a panovnické moci v říši (nastupující absolutismus). Autor přitom vychází ze snahy o jasné definice uvedených obecných pojmů, v moderní historiografii často používaných a interpretovaných různorodým způsobem. Silnou stránkou práce je nepochybně snaha o jasnost a přehlednost, znalost věci a interpretační schopnosti, a také opření se o edici dokumentů, která je součástí předkládané práce. Zároveň je nutné ocenit autorovu schopnost bravurním způsobem pracovat s pramennými jazyky. Uvítal bych nicméně, kdyby autor poněkud více překročil hranici pramenných edic také do světa autentických archivních pramenů, což by mu umožnilo uváděné skutečnosti více kontextualizovat i mimo úzce chápaný prostor „církevních dějin“. Jako jistý nedostatek práce vnímám poměrně stručný seznam použité literatury, v němž mně chybí i některé knihy a studie, které lze v kontextu daného tématu vnímat jako dosti důležité, a to ve spektru české i zahraniční historiografie. I přesto nicméně jasně převažují pozitiva práce.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

1. *Struktura argumentace.*

Metodologicky se autor odvolává na přístup kolegy Petra Zemka v souvislosti s jeho prací o reformaci a protireformaci v Uherském Brodě (V poznámce Bandouch uvádí: „Během práce na disertaci jsem zjistil, že můj přístup se v mnohém shoduje s přístupem Petra Zemka. Srv. Zemek, Petr: Reformace, protireformace a rozvinutí protireformačního katolictví v Uherském Brodě – Křesťanská víra v proměnách časů, Uherský Brod, Muzeum J. A. Komenského, 2006. s. 11-18?“). Tento metodologický inspirační zdroj si ovšem podle mého názoru zaslouží určitý komentář. Osobně si práce Petra Zemka nesmírně vážím a jeho díky jeho knize jsem pochopil určité souvislosti reformace a protireformace na

aristokratických panství a vztahu aristokratických vrchností ke konfesionalizaci na moravských panstvích, které se mi dlouho nedařilo náležitým způsobem interpretovat prostřednictvím pramenů, se kterými jsem já sám pracoval. Zároveň je nutné říci, že uvedená Zemkova kniha vyvolala určitou diskusi, mimo jiné i vzhledem ke skutečnosti, že Zemek vzhledem k různosti sociálních poměrů před a po Bílé hoře na Uherskobrodsku nemohl provést přesnou pramennou komparaci, jež by mu pomohla vystavět komparaci předbělohorských a pobělohorských poměrů. Nejsem si navíc jistý, zda lze Zemkovy přístupy v práci pojednávající o poměrech v lokálním a povíce poddanském prostředí východomoravského panství využít při analýze náboženských poměrů u císařského dvora. V prvním případě totiž jde spíše o praktickou snahu neradikalizovat konfesní rozpory. Ve druhém případě jde o složité síť mezinárodní konfesní politiky. V tomto ohledu je dobré zamyslet se o vztahu mezi přísnou vědeckou analýzou historika a citově utvářenou vírou člověka. Tyto fenomény se samozřejmě nevylučují, spíše naopak, nicméně jejich vztah je potřeba držet v pevně vymezených hranicích.

Podobně je tomu například v tom případě, kdy Pavel Bandouch polemizuje s tezemi Josefa Války o toleranci a koexistenci, resp. o bezkonfesním křesťanství. Pomineme-li skutečnost, že Bandouch Válku označuje za specialistu na dějiny Moravy, což je poněkud zjednodušující charakteristika, opírá se ve své polemice pouze o dva poněkud marginální Váلكovy texty, nikoliv ovšem nejdůležitější texty s touto tematikou, které publikoval jednak v časopisu *Studia Comeniana et Historica*, jednak v zahraničí. Pomíjí také diskusi, kterou Válka na toto téma vedl s konfesně zaměřenými historiky a teology, ať již katolickými, anebo protestantskými, popř. vyhraněnými agnostiky. K tomu bych si ještě dovolil podotknout, že dějiny náboženského myšlení, teologie nebo liturgie nejsou právě nejsilnějšími stránkami Petra Mati, na kterého Pavel Bandouch také odkazuje.

2. Formální úroveň práce

Vůči formální stránce zpracování práce nemám žádné připomínky, práce po formální stránce odpovídá odbornému, ale zároveň vůči čtenáři vlídnému stylu. Je dobře, v podstatě (v pozitivním slova smyslu) jednoduše strukturována a členěna. V pořádku je také její gramatická stránka. Mimo jiné je nutno zdůraznit, že autor v celé práci prokazuje velkou jazykovou průpravu, jež je předpokladem pro zpracování daného komplikovaného tématu: především znalost latiny, italštiny a francouzštiny.

3. Práce s prameny či s materiálem

Autor pracuje s písemnými prameny, a to zpravidla v podobě vědeckých kritických edic. I když v poznámkovém aparátu se odkaz na písemné prameny v omezené míře vyskytuje, nebyly zahrnuty do závěrečného soupisu použitých pramenů a literatury.

Řazení jednotlivých kapitol jako medailonů jednotlivých nunciů v primárním a sekundárním chronologickém pořádku přitom způsobuje, že se předkládaná práce jakoby stává převyprávěním edic. Nejčastějším „klíčovým slovem“ jeho poznámkového aparátu se tak stává pojem „Ibidem“. A to přesto, že v samotném textu jde o významná zjištění (jak bylo uvedeno výše).

Na tomto místě je také nutné konstatovat, že autor v poznámkovém aparátu a posléze také v závěrečném seznamu uvádí jen k rozsahu práce poměrně omezený rozsah použité literatury, a to české i zahraniční. K problematice působení nunciů například zcela chybí odkazy na práce Pavla Balcárka (popř. kritické vypořádání se s nimi). Podobně je tomu i v případě obecných a kontextuálních děl. Jak bylo uvedeno, z prací Josefa Války, jednoho z nejinspirativnějších historiků předbělohorské epochy kolega Bandouch cituje pouze dvě okrajové práce, nicméně například nikoliv Váلكovy nejvýznamnější studie k problematice bezkonfesního křesťanství a náboženské mentality období před

a kolem roku 1620. Některé práce k dějinám náboženství v českých zemích a ve střední Evropě mi naopak chybí. Jako příklad uveďte pořadí velmi důležitou práci Vladimíra Buriana o náboženských poměrech v Brně v předbřlohorské době, a také celou řadu zásadních prací Thomase Winkelbauera o náboženských konverzích (ačkoliv interpretace konverzí se sám autor ve svém předkládaném textu dosti stěžejně věnuje). V tomto ohledu jakoby se autor předkládané práce (v rozporu s formulacemi obsaženými v úvodních pasážích své práce) příliš zahleděl do edičního základu své studie a poněkud opomíjel potřebu zasadit údaje z korespondence nunciů do obecnějšího dějinného rámce. Z prací R. J. W. Evanse Pavel Bandouch cituje knihu Rudolf druhý a jeho svět, chybí ale zásadní práce Vznik habsburské monarchie (v originále *The Making of the Habsburg Monarchy*). Vzhledem k tomu, že se hosně věnuje problematice „raison d'état“, nepochybně by neměly v seznamu literatury chybět práce německého historika státu a práva, resp. myšlení o státu Michaela Stolleise, jehož práce na toto téma představují těžko překonatelný „Standardwerk“.

4. *Vlastní přínos*

Předkládaná práce sice do značné míry vychází z edicí, které připravili jiní historikové, a také z vlastní ediční činnosti. Přesto si troufám říci, že její přínos je neoddiskutovatelný. Autor předkládané prameny třídí, klade je do nových kontextů a originálním způsobem je interpretuje. Zároveň si klade celou řadu otázek, které překračují „jednotu místa, času a děje“ a přesahují do oblasti teorie státu, teologie, náboženské mentality. V neposlední řadě nelze opomenout přínos edicí, které se nacházejí v příloze předkládané disertační práce.

IV. **Dotazy k obhajobě**

Dovolil bych si položit prosopografickou otázku, jaké byly společenské kontakty nunciů v rudolfínské společnosti a zda se soustředily výlučně na jejich diplomatickou a náboženskou misi, resp. zda lze nuncie považovat také za zprostředkovatele italské (pozdně) renesanční kultury v českých zemích (význačným pretendentskem pozdně renesanční italské kultury a renesančního umění byl ve sledované době např. papež Pavel III. Farnese)?

Dále bych se chtěl zeptat, jak dále vypadala činnost pražské nunciatury po ukončení mise Cesare Speciana? Ten ukončil svou misi roku 1598, jak tedy vyznívalo období mezi jeho odchodem a úmrtím císaře Rudolfa II. 1598-1612?

V. **Závěr**

V případě disertační práce Pavla Bandoucha jde nepochybně o důležitý a v některých dimenzích velmi zdařilý počín nejen v oblasti výzkumu papežských nunciatur u pražského císařského dvora Rudolfa II. na sklonku 16. století, ale i v podstatně obecnější rovině o důležitý počín v oblasti výzkumu náboženských poměrů v Evropě v době reformace a protireformace. Zasahuje do církevních dějin i dějin politických, dějin myšlení o státu a dějin kultury. Proto není potřeba pochybovat, že celkové hodnocení této práce je pozitivní. Nic na tom nemění ani výhrady či pochybnosti formulované v tomto posudku. Pokus bych nicméně mohl doporučit, pokud by se snad mělo jednat o vydání předkládané práce tiskem, doporučil bych je zvážit a text poněkud přepracovat.

Předběžně klasifikuji předloženou disertační práci hodnocením **prospěl**.

29. 5. 2025

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Tomáš Knoz', with a stylized flourish at the end.

Tomáš Knoz

Prof. PhDr. Mgr. Tomáš Knoz, Ph.D.
Masarykova univerzita
Filozofická fakulta
Historický ústav
Arne Nováka 1
60200 Brno
Tel.: 00420/549494119, 00420/728224432
Mail: knoz@phil.muni.cz